

Dana MAREŠOVÁ

Šlechtičny z rodu Dalbergů a *silva rerum* 2. poloviny 19. století

Abstract: *The Dalberg Family Noblewomen and „silva rerum“ of the Second Half of the 19th Century* Kunigunda (1827–1892) and Karolina (1874–1935) von Dalberg owned the books and they wrote about their thoughts into them. These books have been stored in the chateau of Dačice and they were forgotten for a long period of time. It was really difficult to classify them due to their complicated structure. I was able to categorize them amongst the ego-documents and I found out they corresponded to the sources called *silva rerum*. It is very difficult to define this type of a source, because it consists of a miscellaneous content (poems, *alba amicorum* and diaries entries, pictures, photos etc). What is also special about them is the fact they are quite rare in our area, and that is why just a little of research has been done so far. It is a source of a personal nature and it offers a lot of information. In future, it can also provide answers to various questions related to a personal and public life, everydayness, the way of thinking, the contacts network and many others from the aristocratic life of the 19th century.

Key words: *silva rerum* – commonplace books – ego-documents – 19th century – nobility – Kunigunda von Dalberg (1827–1892) – Karolina von Dalberg (1874–1935)

Silva rerum

Pojem *silva rerum* pro označení specifického typu ego-dokumentů zůstává v české historiografii v podstatě neznámý. V polské literatuře se tento pramen označuje *sylva*, v angličtině zase *commonplace book*.¹ Doslovný překlad z latiny do češtiny zní „les věcí“. Tímto pomyslným lesem je myšleno několik různých typů písemností, které dohromady tvoří jeden celek. Kořeny tohoto typu pramene lze hledat již ve starověké literatuře. Žánr, který se později označoval právě jako *silva rerum*, poprvé použil ve

---

1 V případě *commonplace books* jde o synonymum k *silva rerum*. Z překladu z angličtiny zní název „všední knihy“, ty vznikaly od renesance a vytvářeli je zejména studenti při svých studiích. V novověku se z nich postupně stávaly sbírky různých témat, a to práva, vědy, alchymie, teologie apod. Více o tom URL: <<http://ocp.hul.harvard.edu/reading/commonplace.html>> [cit. 10. 4. 2016]. Na této webové stránce Harvardovy univerzity si lze prohlédnout několik digitalizovaných *commonplace books*, a to podle století, do kterého jsou datované.

svých dílech Publius Papinius Statius (45–96). Jedno z jeho děl neslo název *Silvae*, šlo o sbírku básní, ód, chvalozpěvů, popisů vil, smrti, slavností, svateb a dalších rozličných oslav.² Jejich znovuzrození nastalo v některých částech Evropy, a to zejména v Polsku, v období baroka, vrcholnou dobu jejich rozkvětu pak představuje 17. a 18. století. V Polsku zakládali *silva rerum* hlavně příslušníci šlechtických rodů, většinou šlo o více členů jedné rodiny, někdy i o celé generace, jež vytvořily jakousi rodinnou knihu, která obsahovala vše, co jim připadalo důležité do ní přidat. Do knihy mohly přibývat deníkové záznamy, monografie, dopisy, právní dokumenty, vtipy a anekdoty, ekonomické informace, finanční dokumenty, básně, filozofické úvahy, genealogické stromy, rady pro potomky apod.³ *Silva rerum* obsahovala i další části, a to např. různé recepty či rady, které se uplatnily v domácnosti (např. na zneškodnění krys) nebo pramínky vlasů.⁴ Rodinné knihy v takovéto podobě vlastnilo nespočet šlechtických rodin. *Silva rerum* mohla mít podobu i domácích hospodářských knih, do nichž se zapisovaly rodinné výdaje, literární texty, recepty, ty byly provázané ještě se společenskou kronikou, kterou vedl jejich autor.⁵ Za vrchol, tzv. zlatou dobu *silva rerum*, se označuje doba 18. a počátku 19. století s tím, že některá *silva rerum* právě v té době převzala podobu rodinných kronik. V tomto případě je dosti obtížné odlišit *silva rerum* od rodinné kroniky. Poté jejich sláva odeznívá a v podstatě jsou téměř zapomenuty. Důvodem byla vzrůstající popularita novin, a tak se ze *silva rerum* stala literární zvláštnost, ke které se mnoho pisatelů obracelo spíše z tradice než

2 Mariusz PISARSKI, *Silva rerum – „a book of everything on anything“ as a cybertextual experience*, in: Markku Eskelinen – Raine Koskimaa (edd.), *Cybertext Yearbook*, Jyväskylä 2010, s. 1–16, zde s. 3. Více o Statiovi *Ottův slovník naučný* XXIV, Praha 1906, s. 21.

3 M. PISARSKI, *Silva rerum*, s. 4. To podle autora článku uvádí Jakub NIEDŹWIEDŹ, *Sylwa*, in: Andrzej Borowski (ed.), *Słownik sarmatyzmu*, Kraków 2001, s. 188. Více k rodinným kronikám Birgit STUDDT, *Haus- und Familienbücher*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (Hgg.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien-München 2004, s. 753–766.

4 M. PISARSKI, *Silva rerum*, s. 4. Např. Hausbuch (domácí knihu) si vedla v novověku manželka řemeslníka Marie Elisabeth Stampfer (1638–1700). Knihu označovala jako „*Pichl*“ a je spojením knihy narození, dobové kroniky, pamětihodností, deníku, sbírky receptů a také jakéhosi popisu vlastního života. Joseph von ZAHN (Hg.), *Der Frau Maria Elisabeth Stampfer Hausbuch*, Wien 1887; Franz ILWOLF, *Steiermärkische Geschichtsschreibung vom XVI. – XVIII. Jahrhundert*, *Deutsche Geschichtsblätter* 4, 1903, s. 296n; Inge BERNHEIDEN, *Individualität im 17. Jahrhundert. Studien zum autobiographischen Schrifttum*, Frankfurt am Main 1988; Eva KORMANN, „*Und solliche Grimbnuß hab ich alleweil!*“ *Autobiographik bürgerlicher Frauen des 17. Jahrhunderts am Beispiel des „Pichls“ der Maria Elisabeth Stampfer*, in: Michaela Holdenried (Hg.), *Geschriebenes Leben. Autobiographik von Frauen*, Berlin 1995, s. 80–93.

5 Toto uvedla polská badatelka Maria Marcjanova, více v Joanna CZAPLIŃSKA, *Česká literatura a polská literární teorie*, in: Stanislava Fedrová (ed.), *Hodnoty a hranice. Svět v české literatuře, česká literatura ve světě*, Praha 2006, s. 463–472, zde s. 465. Autorka uvádí, že v českém prostředí se tomuto pramenu nejvíce blíží zápisky Jana Jeníka z Bratřic z 19. století.

kvůli oblíbenosti žánru.⁶ Ovšem i dnes tyto prameny představují pro mladé, hlavně polské a litevské spisovatele velice atraktivní literární formu.⁷

Jako obtížná se jeví klasifikace tohoto typu pramene. Strukturu tvoří značně různorodý materiál – od deníkových záznamů přes fragmenty poezie, úryvky z děl známých autorů po vyprávění, novinové výstřižky, pohlednice a další drobnosti.⁸ Charakterizuje je značná otevřenost a různorodost.⁹ Mísí se v nich různé žánry a styly. Nejvýstižnější popis *silva rerum* přinesl autor článku, z něhož tato studie vychází, a to Mariusz Pisarski, který již v názvu uvedl, že *silva rerum* jsou „*A book of everything on anything*“. Tedy jsou to „knihy všeho a na cokoli“. Pro *silva rerum* jsou typické dva protichůdné znaky, jež je zároveň utvářejí. Za prvé různorodost, a to jejich obsahu, formy, charakteristiky druhu apod. Druhý ze znaků představuje vytváření spojení mezi postavou autora a společenským životem. Autora ovlivňují jeho intelektuální, kulturní a citové obzory a také historické a sociální podmínky. Na jeho společenský život reagují všechny texty a materiály obsažené v *silva rerum*.¹⁰ Jinou charakteristiku uvedl Ryszard Nycz, jenž „*rozdlišuje texty typu konceptu neboli náčrtu, pokusu, úvahy, v nichž je různorodá tematika sjednocena jistou společnou, nadřazenou myšlenkou, a texty typu improvizace, v nichž citované prvky dostávají nové uspořádání.*“¹¹

Po využití několika definic by se dalo k *silva rerum* použít vhodnější synonymum, a to např. zápisník. Autor si do něho zapisoval a tím i ukládal své myšlenky. Na tomto místě by bylo vhodné ukázat, v čem se *silva rerum* lišila od deníků, i když mnohdy i do nich byly zapisovány deníkové záznamy. Ovšem deníky byly periodické, jejich držitelé do nich psali pravidelně, byť každý v rozdílném rozmezí, buď denně, nebo týdně, ale dokonce i jen jednou za měsíc.¹² Deníkové zápisy vznikaly bezprostředně, s krátkým časovým odstupem od událostí, jež popisovaly, zatímco v *silva rerum* zápisky mohly vznikat i s delším časovým odstupem. Nakonec hlavní znak, který tyto typy pramenů odlišuje, je ten, že záznamy v denících jsou řazeny chronologicky a navazují na sebe.¹³ U *silva rerum* tomu tak nebylo, autor si mohl vybrat jakoukoliv stránku, kam svůj záznam

6 M. PISARSKI, *Silva rerum*, s. 6.

7 Nejznámější jsou historické romány od Litevky Kristiny SABALIAUSKAITE, *Silva rerum I, II, III*, Kraków 2009, 2011 a 2014.

8 M. PISARSKI, *Silva rerum*, s. 3. Autor uvedl, že „*Silva rerum is a form of literature in which genres and styles are mixed together: fictional fragments are accompanied by practical household advice. Unfinished amateur narratives of citations from the great classics and hand-written diary entries are accompanied by newspaper clippings, postcards, and other trivia.*“

9 Tamtéž, s. 2.

10 Podle Stefanie Skwarczynské to uvádí J. CZAPLIŃSKA, *Česká literatura*, s. 465.

11 Tamtéž; Ryszard NY CZ, *Sylwy współczesne*, Kraków 1996, s. 15–16.

12 Milena LENDEROVÁ, *A ptáš se, knížko má... Ženské deníky 19. století*, Praha 2007, s. 90–91.

13 Dagmar MOCNÁ – Josef PETERKA, *Encyklopedie literárních žánrů*, Praha 2004, s. 98.

učinil. *Silva rerum* představují ego-dokumenty, u nichž nedochází ke zkrácení vnitřních prožitků, jako tomu bývá u deníků, které byly častokrát autocenzurovány, a tak se z nich sám majitel vytrácel. Na rozdíl od deníků, které byly ryze soukromou záležitostí, do *silva rerum* zapisovali i další pisatelé. Ti povětšinou využili básně od známého autora té doby, kterou doplnili vlastním věnováním. *Silva rerum* jsou tudíž podobné památníkům. Mohla mít i formu památníku, když majitel užil nepotištěnou svázanou knihu a nechával si do ní zapisovat od svých známých, přátel a příbuzných zápisy památníkového charakteru.¹⁴ Později však tuto podobu *silva rerum* ztrácela, jelikož si do nich majitelé zapisovali i soukromé záležitosti, které nebyly určeny nikomu jinému.

Silva rerum patří mezi ego-dokumenty, Selbstzeugnisse neboli prameny osobní povahy.¹⁵ Pestrost těchto pramenů komplikuje jejich kategorizaci. Společným znakem je soukromý charakter a vypovídací hodnota o myšlenkovém světě a životě držitele dokumentu.¹⁶ Ego-dokumenty se rozvíjely od raného novověku a přibývaly v následujícím období. Přelom 18. a 19. století přinesl mnoho převratných událostí, a tak lidé častěji brali do rukou pero a zapisovali si vše, co je trápilo, nebo z čeho se naopak radovali.¹⁷ V průběhu celého 19. století došlo k obrovskému nárůstu pramenů osobní povahy, a to nejen ve šlechtickém, ale i v měšťanském prostředí.

Edice korespondence, deníků, memoárů a vzpomínek vznikaly již v 19. století a sloužily jako doplnění k „velkým“ dějinám. Až nový pohled na ego-dokumenty se stal podkladem pro poznání dějin každodennosti a také dějin mentalit,¹⁸ které zkoumají

14 Památníky ze zkoumaného období se zabývali zejména Barbara KRAFFT, *Vergißmeinnicht – das Sinnige in Biedermeier*, in: Hans Ottomeyer – Ulrike Laufer (Hgg.), *Biedermeiers Glück und Ende: Die gestörte Idylle 1815–1848*, München 1987, s. 137–161; Christine GÖHMANN-LEHMANN, „Freundschaft – ein Leben lang...“. *Schriftliche Erinnerungskultur für Frauen*, Cloppenburg 1994; Wilfried BUß, „Mein Angedenken dir bewahre...“ *Stammbuch – Album Amicorum – Poesiealbum. Begleitheft zur Ausstellung im Emschertal-Museum Herne*, Schloß Strünkede 2001. V českém prostředí se památníky zabývala Marie RYANTOVÁ, *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum*, České Budějovice 2007.

15 Srov. Winfried SCHULZE (Hg.), *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte*, Berlin 1996. K tomu i Harald TERSCH, *Vielfalt der Formen. Selbstzeugnisse der Frühen Neuzeit als historische Quellen*, in: Thomas Winkelbauer (Hg.), *Vom Lebenslauf zur Biographie, Geschichte, Quellen und Probleme der historischen Biographik und Autobiographik*, Horn-Waidhofen an der Thaya 2000, s. 69–98.

16 Josef HRDLIČKA (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003, s. 15.

17 M. LENDEROVÁ, *A ptáš se, knížko má*, s. 43.

18 W. SCHULZE (Hg.), *Ego-Dokumente*; H. TERSCH, *Österreichische Selbstzeugnisse des Spätmittelalters und der Frühen Neuzeit (1400–1650). Eine Darstellung in Einzelbeiträgen*, Wien-Köln-Weimar 1998; Kaspar von GREYERZ – Hans MEDICK – Patrice VEIT (Hgg.), *Von der dargestellten Person zum erinnerten Ich. Europäischen Selbstzeugnisse als historische Quellen (1500–1850)*, Köln-Weimar-Wien 2001 a další.

vnitřní život lidí v rámci společnosti, jež se mění jen pomalu až po dlouhodobých změnách.¹⁹ Prameny jako ego-dokumenty nevyprávějí objektivně o době, v níž jejich autor žil, a ani nezachycují autentický obraz života autora. Před zapsáním událostí si je pisatel promýšlel, přehrával si je, vytvářel tak svoji představu a dával jim podobu a smysl.²⁰ Právě i ego-dokument typu *silva rerum* může poskytnout mnoho odpovědí na otázky týkající se života v minulých dobách, ale také s sebou může přinést mnoho dalších otazníků, které se týkají klasifikace těchto značně pestrých pramenů. Tento příspěvek si klade za cíl zodpovědět několik klíčových otázek – zda se tento typ pramene v našem prostředí vyskytoval a zda knihy, které vlastnily dvě dámy z rodu Dalbergů, lze považovat za *silva rerum*. Tento typ pramene stejně tak jako ostatní typy ego-dokumentů je spjat s osobou jejich majitele, v tomto případě s Kunigundou a Karolinou von Dalberg.

Kunigunda a Karolina von Dalberg

Kunigunda (1827 Tišnov – 1892 Vídeň) pocházela z rodiny majora ve výslužbě, c. k. komořího a majitele panství Tišnov u Brna Karla Friedricha svobodného pána von Vittinghoff-Schell zu Schellenberg a Marie Ludoviky, rozené Loë zu Wissen.²¹ Kunigunda se stala manželkou Friedricha Ferdinanda von Dalberg (1822–1908), majitele dačického panství, zapáleného přírodovědce, ornitologa a mineraloga.²² Byla o pět let mladší než on, zemřela v roce 1892 ve Vídni a její manžel ji přežil o šestnáct let. Jejich svazek trval téměř padesát let, vychovali spolu osm dětí, dva syny a šest dcer.²³ Celé jejich manželství se podle dochované korespondence jeví jako plné lásky, pochopení a vzájemného souznění. Na jejich blízký vztah ukazuje i to, že si denně psali dopisy, pokud Friedrich setrval mimo domov.²⁴ Na

19 Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002, s. 26–27.

20 Radmila SLABÁKOVÁ, *Osobní deník – zdroj nebo tvůrce paměti?*, in: Milena Lenderová – Jiří Kubeš (edd.), *Osobní deník a korespondence. Snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*, Pardubice 2004, s. 46.

21 Jan MIKEŠ – Renata HEJTMANOVÁ – Zuzana VAVERKOVÁ, *Průvodcovský text*, Dačice 2013, s. 15.

22 Údaje o narození, uzavření manželství a úmrtí byly v tomto článku čerpány z Rodokmenu Dalbergů, který je uložený na zámku v Dačicích (dále jen Rodokmen Dalbergů) a Rodokmenu Sturmfederů, který je též uložený na zámku v Dačicích (dále jen Rodokmen Sturmfederů). Rodem Dalbergů se v našem prostředí zabývala převážně Jana Bisová, která k tomuto tématu vydala několik prací. Nejpodnětější pro tento článek byla studie Jana BISOVÁ, *Dalbergové v českých zemích*, Dačický vlastivědný sborník 3, 2005, s. 25–44.

23 Ludwiga (1847–1918), Karel Heribert (1849–1920), Karolina (1851–1929), Marie (1856–1925), Helena (1857–1924), Sofie (1861–1937), Friedrich Egbert (1863–1914), Theresa Marie (1866–1893).

24 Dopisy jsou uloženy v Moravský zemský archiv Brno, G 399 Rodinný archiv Dalbergů Dačice, kart. 44–46 (dopisy Kunigundy) a kart. 57–61 (dopisy Friedricha).

základě jejich svazku byl Friedrich Ferdinand spřízněn s hraběcími rody Coudenhove, Zichy a Waldstein-Wartenberg.²⁵

Karolina (1874–1935) von Dalberg byla manželkou Kunigundina syna Friedricha Egberta (1863–1914), jejich sňatek proběhl v roce 1904. Karolina pocházela z Brna, příslušela k nižší šlechtě, její rodina dosáhla povýšení do rytířského stavu na základě zásluh jejího prapradědečka – dvorního rady Franze Antona Raaba, který byl autorem myšlenky raabizace, tedy zemědělské reformy vedoucí k zefektivnění výroby. Její otec Josef von Raab (1832–1882) působil jako důstojník generálního štábu a vojenský atašé na c. k. rakouském vyslanectví v Konstantinopoli. Karolinina matka se jmenovala Karolina Ludvika a byla rozená von Bernhausen (1845–1924).²⁶ Původně Karolina působila jako vychovatelka v rodině Friedrichova bratra Karla Heriberta. Z manželství s Friedrichem Egbertem pocházeli mužští dědicové, a to Josef (1906–1929) a Johannes (1909–1940). Karolinin manžel zemřel ve svých jednapadesáti letech v březnu 1914. Vdova Karolina pečovala o své nezletilé syny a jako poručnice o majetek, který Friedrich jejím synům rozdělil na rovné díly. V roce Friedrichovy smrti vypukla první světová válka a Karolina si vzala na starosti vojenský lazaret, jenž byl ustanoven v Dačicích v konventu františkánského kláštera.²⁷ V roce 1917 Karolina za charitativní činnost obdržela medaili Červeného kříže.²⁸ Baronku Karolinu von Dalberg a její syny postihlo zrušení šlechtických titulů v roce 1918, změna občanství na československé a v neposlední řadě i pozemková reforma, která panství značně okleštila.²⁹

Vlastnily Kunigunda a Karolina von Dalberg *silva rerum*?

Obě knihy, které se po Kunigundě a Karolině dochovaly, jsou uloženy na zámku v Dačicích pod signaturou 16.926 a 16.927.³⁰ Otázkou je, zda se doopravdy jedná o *silva rerum*? Rozluštit tuto skutečnost napomohl výše zmiňovaný web Harvardovy univerzity, který spravuje *silva rerum* a zpřístupňuje v digitalizované podobě *commonplace books*, a to podle století (17., 18. a 19. století). *Silva rerum* jsou tak ojedinělým pramenem, a proto autorka pro tento článek vybrala přístupné, a to právě digitalizované knihy z Ameriky. Ty, jak se ukázalo, bohatě postačily ke komparaci, i když pocházejí z jiného prostředí

25 J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 11–12.

26 J. MIKEŠ – R. HEJTMANOVÁ – Z. VAVERKOVÁ, *Průvodcovský text*, s. 17.

27 J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 15–16.

28 J. MIKEŠ – R. HEJTMANOVÁ – Z. VAVERKOVÁ, *Průvodcovský text*, s. 24.

29 J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 16.

30 Za upozornění na tento pramen, za ochotu a pomoc při bádání bych ráda poděkovala minulému i současnému správě Státního zámku Dačice, jmenovitě Renatě Mikešové, Peteru Demeterovi a Kristýně Dvořákové.

a doby. K porovnání bylo vybráno pět knih, které si vedly ženy, a to konkrétně Vera Jones (1813–1880), Dana Samuel (1853), Dorothea Lynde Dix (1830), Abba Adaline Ellsworth (1863) a Charlotte Francis (1771–1806).³¹

Všech pět knih je svázáno v pevné vazbě, dvě z nich jsou pojmenované, a to jako „*Poesie*“ a „*Album*“. Toto pojmenování se v 19. století užívalo u dalšího typu ego-dokumentů, a sice u památníků.³² Knihy majitelek pocházejících z Ameriky mají formát A5, jsou převážně rukopisné a jejich rozsah čítá nejméně okolo padesáti stránek, ovšem tento počet je v mnoha případech překročen a běžně se stávalo, že měly i přes sto stránek. Zápisy v knihách začínají nadpisem, který autorky podtrhly, vyzdobily či jinak zdůraznily, poté následuje text. Obsah, jak je u *silva rerum* typické, se skládá z různorodého materiálu. Knihy skýtají deníkové záznamy, popisy prožitého dne, zamyšlení se (např. nad přírodou, budoucím životem), vyprávění příběhů. Autorky často psaly o historii, čerpaly z Bible, z Cicerona, Vergilia, Tacita, zajímaly se o Argonauty, přepisovaly si do knih různá díla a překládaly je do latiny. V této podobě mohly knihy sloužit i jako vzdělávací pomůcka. Neustálým opisováním textů dámy procvičovaly cizí jazyky. Samozřejmostí těchto knih se staly básně, a to jak vlastní, tak od známých autorů (např. od Johanna Wolfganga Goetheho, 1749–1832). Nechyběly zde ani sonety, přepsané dopisy, které byly pro majitelky něčím významné, či notové záznamy nebo vzpomínky na zemřelé, ale i na oslavy, narozeniny a svatby. Majitelky si zapisovaly i sny, jež v noci prožily. Knihy pro ně byly i jakýmsi seznamem toho, co mají udělat, co je čeká, co chtějí realizovat. Tak si např. v *silva rerum* vedly seznamy knih, které si chtěly přečíst. Zaznamenávaly si jména svých známých, někdy je upřesnily i o jejich adresy. Knihy se doplňovaly dalšími listy, např. těmi vytrženými z tištěných knih. Psaný obsah doprovázely obrázky, výstřižky z novin a sušené květiny.

Již na první pohled jsou patrné odlišnosti mezi knihami z evropského a amerického prostředí. Dalbergské knihy pocházejí ze šlechtického prostředí, vznikly až ve 2. polovině 19. století a nesou jiná pojmenování. Ovšem i přes tyto nesrovnalosti jsou si zkoumané prameny značně podobné. Jeví se, že na vývoj *silva rerum* mělo vliv prostředí a doba, v kterých pramen vznikal. Jak se ukázalo po hlubší analýze a vzájemné komparaci, knihy z amerického prostředí označované jako *commonplace books* vykazují totožné vnější i vnitřní znaky s knihami Kunigundy a Karoliny von Dalberg.

31 Více o tom URL: <<http://ocp.hul.harvard.edu/reading/commonplace.html>> [cit. 10. 4. 2016].

32 M. RYANTOVÁ, *Památníky*, s. 106.

Kunigundina *silva rerum*

Kniha, která patřila Kunigundě, má pevnou papírovou vazbu hnědé barvy, desky doplňuje pozlacené kovové mohutné zdobení. Ze stejného materiálu je i zámeček, který sloužil k jejímu uzavírání. Kniha má rozměry 135 x 214 mm a čítá více jak sto nečíslovaných stránek. Jde o rukopisnou knihu doplněnou několika tisky. Jednotlivé zápisy začínají podtrženým nápisem. Podle záznamů si Kunigunda do knihy zapisovala mezi lety 1853 až 1885. To znamená, že majitelka započala s psaním ve svých šestadvaceti letech a skončila až v padesáti osmi letech, vedla si ji celých dvaatřicet let, tedy většinu svého dospělého života. Kunigunda si do knihy zapisovala především v němčině, také často užívala francouzštinu.

Obsah se skládá podobně jako u zmíněných amerických knih z různorodého materiálu. Součástí knihy jsou deníkové záznamy. Např. v roce 1856 si Kunigunda na Nový rok zapsala, co se celý den odehrávalo. Začala rodinnou večeří, kterou doprovázely četné gratulace, poté následovalo setkání v pokoji, při kterém si dala sešlost cigaretku. Zápis Kunigunda učinila i z dalších dní začátku roku, výjimečný byl 3. leden, tento den proběhla večeře u císařovny,³³ kam byla pozvaná nejen Kunigunda, ale i její matka a matka jejího manžela. Celý tento zápis končí uvedením pěti jmen, a to Ludoviky Vittinghoff-Schell, Sophie hraběnky Zichy rozené Vittinghoff-Schell, Helene Vittinghoff-Schell, Gábora Zichy a Kunigundy Dalberg Vittinghoff-Schell, u níž je navíc uvedeno, že jde o domácí paní. Všichni zmínění byli Kunigundini příbuzní.³⁴ Do knihy Kunigunda popsala i významné roční události, jako např. vánoční noc. Uvedla v ní i vánoční píseň a ukolébavku.

Velkou část knihy zaujímají básně. Jejich obsah je velice různorodý. Kunigunda si psala své vlastní básně, např. s názvem *Geburt*, v které zachytila svůj pohled na porod – první pohled na dítě, pocit z držení jeho rukou, pocit štěstí z narození atd. Smutné pocity zase obsahovala báseň *Der letzte Blick*, jejím klíčovým tématem je smrt matky. Ta leží v hrobě, její děti nad ní stojí, autorka se modlí za děti a za jejich štěstí. Ústředním motivem básně je to, že matčina duše bude navždy obsažena v posledním pohledu jejich dětí. Další báseň nese název *Aus der Heimath*, následující pojednává o dvou hostech, kteří přišli navečer.

33 Večeře se odehrála v roce 1856, v čase, kdy vládnul císař František Josef I. a císařovnou byla jeho žena Alžběta (1837–1898). Ta, jak bylo známo, měla v oblibě maďarskou šlechtu, proto nejspíše pozvala i hraběcí rod Zichy. S hraběcím rodem Zichy byli spřízněni Vittinghoff-Schell i Dalbergové, tak by se mohli prostřednictvím příbuzenských vztahů všichni dostat na císařskou večeři. Ovšem mohlo by se též jednat o manželku Ferdinanda I. Dobrotivého Marii Annu Karolinu Piu Savojskou (1803–1884). Její muž v roce 1848 sice abdikoval ve prospěch svého synovce, nejspíše jí však označení císařovna zůstalo. Nejasnost v určení osoby císařovny vyvolává v Kunigundině zápisu přípisek jména *Karoline*, ovšem není jasné, zda jde o jméno císařovny, či o dalšího z hostů. K císařovnam více Brigitte HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996, s. 106–109, 134, 278–279.

34 J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 11–12.

Jejích básní je v knize obrovské množství a nesou rozličné názvy, jako např. *Der Stern*, *Der todtte Soldat*, *Der Weg durchs Leben*, *Troken Blumen*, *An eine Rose* atd. Do své knihy Kunigunda zapisovala i úryvky básní od známých básníků jako Williama Shakespeara (1564–1616), Friedricha Halma (1806–1871),³⁵ Antona Langeru (1824–1879),³⁶ Aloise Josefa Ruckerta (1846–1916).³⁷ V knize se nachází i básně zapsané jejími příbuznými, např. dcera Helena (1857–1924) věnovala své mamince jedenáctistránkovou báseň s názvem *Das Mutterherz*. V knize se nachází i báseň od někoho, kdo se podepsal jako „*Poustevník v samotě*“ a zapsal Kunigundě to, že se mu stýská a požaduje její vlídnost.

Kunigunda si zapisovala svoje úvahy, které byly spojeny s bolestí a odloučením. Jeden ze zápisů nese název *In deinen Nähe werd ich ereilen*, je zápisem o stesku a o tom, že by ráda byla v blízkosti své lásky. Značně užívala spojení zlomené srdce a rozloučení. Její milostné básně jsou sentimentální (např. *Une larme*, tj. Slzička). Psala si o své nerozhodnosti, jež vyjádřila v úvahách *Ja oder Nein, Soll oder Nichts* a *Lieb oder Blass*. Zamýšlela se i nad významem víry ve svém životě. Víra, jak se ukázalo, představovala důležitou část jejího života. V její knize se nachází další různorodé záznamy, jako např. zápisy o snech, v jednom z nich se Kunigundě zdálo, že pojedje do „*Grab*“.³⁸ Mnohokrát na něco vzpomínala, např. na výlet do rakouského Wagramu.³⁹ Přepsala si dopis maršála Karla Schwarzenberga jeho manželce z 15. října 1813, ovšem otázkou zůstalo, jak se k ní dopis dostal.⁴⁰

Kunigunda do knihy vkládala usušené květiny a čtyřlístky, nacházejí se v ní různé tištěné a kreslené obrázky, např. pomněnky. Do knihy majitelka vložila ozdobu sestavenou z trnů růže. Zastoupení tu mají svaté obrázky – Ježíš Kristus na kříži, Panna Marie, kostel – ty jsou doplněny o modlitby, které jsou natištěny z druhé strany. Kunigundina kniha obsahuje svaté obrázky, které pocházejí z doby po její smrti, což ukazuje na to, že kniha byla nadále užívána v pozdější době. V knize jsou i dva obrázky s rytířem, který probodává draka, nejspíše jde o vyobrazení sv. Jiří. První z rytířů drží v ruce štít se dvěma sekerami a nad štítem se nachází stuha s nápisem *Familia Sturmfederiana patronus*, na

35 Friedrich Halm byl pseudonym pro Eligiusse Franze Josepha Münch-Bellinghausen. Více o něm Murray H. HALL – Gerhard RENNEN, *Handbuch der Nachlässe und Sammlungen österreichischer Autoren*, Wien-Köln-Weimar 1995, s. 132. Též Neue Deutsche Biographie URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/sfz68427.html>> [cit. 20. 3. 2016].

36 Neue Deutsche Biographie URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/sfz48050.html>> [cit. 20. 3. 2016].

37 Bernhard SOWINSKI, *Lexikon deutschsprachiger Mundartautoren*, Olms 1997, s. 410.

38 Město Hrob (německy Grab) se nachází pod Krušnými horami nedaleko Duchcova. Bylo též nazýváno Klostergrab, poněvadž náleželo oseckému klášteru. Mohlo se ale také jednat o ves Hroby ležící u Tábora, která se též označovala jako Grab. Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny I*, Praha 1947, s. 778–779.

39 Rakouské městečko Wagram leží na potoce Russbachu nedaleko od Vídně. Více na URL: <<http://www.deutsch-wagram.gv.at/>> [cit. 20. 4. 2016].

40 Dopis Karla Filipa Schwarzenberga (1771–1820) jeho manželce Marii Anně z Hohenfeldu (1767–1848).

druhém obrázku mašle nese nápis *Familiae Hornek Weingeimensis Patronus*. Kunigunda byla s rodinou Sturmfederů i Hornecků v příbuzenském vztahu prostřednictvím svého manžela. V knize nechyběla ani vystřihovánka, skládala se z ostříhaného papíru, na jehož ploše byl vypíchaný nejspíše jehlou strom. Na závěr jsou do knihy poskládaná parte Kunigundiných příbuzných (rodina Vittinghoff-Schell). Knihu doprovází také dopisní obálky. Ty byly předepsány, stojí na nich *Dačice* a datum. Jedna z obálek obsahovala pramínek ustřižených vlasů zbarvených dnes do zrzava.

Na konci knihy se nacházejí volně vložené listy, jeden s usušenými květinami, na němž stojí „*Datschitz 5. Mai 1864 aus dem größten Garten*“, další je nadepsán „*Programm – des kleinen Konzertes welches zu Ehren des Doppelfestes am 3ten März 1877*“, na následujícím vloženém papíře jsou vepsány citáty z Nového zákona, z evangelia sv. Jana. Na čtyřech listech je tištěný text, který se věnuje německé vlasti (*Was ist des Deutschen Vaterland?*), ten odkazuje na stesk po již v té době zaniklé Svaté říši římské.⁴¹ Jednou z posledních částí knihy jsou listy s tzv. *Vergissmeinnicht Legende* od básničky Terezie von Dalberg (1866–1893), jejíž sbírka básní *Ein Vergissmeinnicht – an ihre Leiden und ihre Lieder* byla vydaná až posmrtně prozatím neznámým editorem v roce 1894.⁴²

Karolinina *silva rerum*

Karolinina kniha má též pevnou vazbu, rozměry 115 x 177 mm a obsahuje více jak sto nečíslovaných stránek. Též jde o rukopisnou knihu doplněnou několika tisky. Jednotlivé zápisy nezačínají podtrženým nápisem, Karolina nápisy zvýraznila větším a tučnějším písmem. Vedla si knihu podstatně kratší dobu než její předchůdkyně – mezi lety 1891 až 1899. Knihu využívala pouhých osm let, a to jako -náctiletá dívka. Záznamy nejsou řazeny chronologicky a působí dojmem, že pokud majitelku něco trápilo, nebo něco zajímavého prožila, otevřela knihu na jakémkoliv místě, kde bylo volno, a psala. Karolina napsala většinu zápisů v německém jazyce, angličtina a francouzština se objevuje pouze ojediněle. Uvedla název knihy *Anthologie meiner Erinnerungen*, ten doplnila květinovou výzdobou v podobě kresby tužkou.

Karolina se sice mohla inspirovat knihou Kunigundy, ta však zemřela v roce 1892, Karolina ji tedy nejspíše neznala osobně, jelikož se do rodiny Dalbergů přivdala až

41 Tato pojetí se objevuje i v básni Julia Mosena s názvem *Ist kein Dalberg da?* Julius MOSEN, *Sämtliche Werke*, Oldenburg 1863, s. 27.

42 Zároveň jde o nejmladší příspěvek do Kunigundina *silva rerum*. Ke sbírce sine editor (Hg.), *Theresia Marie Reichsfreiin von Dalberg. Ein Vergissmeinnicht – an ihre Leiden und ihre Lieder*, Wien 1894. V současné době se Terezii von Dalberg a její básnické tvorbě věnuje Peter Demeter společně s autorkou tohoto článku Danou Marešovou.

v roce 1904. O tom, že se dámy pravděpodobně nepoznaly, svědčí i to, že Karolina v roce Kunigundiny smrti pobývala ve vídeňském Hernals, kde se vzdělávala.⁴³ Ačkoliv Kunigunda zemřela ve Vídni, nejsou doklady o tom, že by se tam s Karolinou setkala, a navíc poslední dva roky života měla značně podlomené zdraví (byla ochrnutá a němá).⁴⁴ Karolina se s rodinou Dalbergů seznámila až po svých studiích, kdy se stala vychovatelkou v rodině Karla Heriberta von Dalberg,⁴⁵ ovšem mohla na Kunigundinu knihu narazit na zámku v Dačicích. I když se Kunigundina *silva rerum* používala i po její smrti, jak bylo výše uvedeno, tak podle všeho ne její budoucí snachou Karolinou. Jako vhodnější možnost se jeví to, že si ji po své ženě ponechal Friedrich Ferdinand von Dalberg. Prameny patrně vznikly nezávisle na sobě. I když si jsou v mnohém podobné, přesto se v leccm liší.

První zápisy v knize mají charakter památníkového záznamu, skládají se z věnování, básně, podpisu, místa a data uvedení zápisu. Karolina nejspíše zpočátku využila svázanou nepotíštěnou knihu, která měla plnit úlohu památníku. Později však do knihy začala zapisovat svoje osobní záležitosti a přidávat další dokumenty, které daly knize podobu *silva rerum*. Karolininy osobní zápisky jsou nedatované, zdá se, že knihu vzala, otevřela na libovolném místě a psala, co jí právě leželo v hlavě. Tyto zápisky pocházejí z doby pozdější, než věnování od známých a přátel, což bylo zapříčiněno tím, že nechtěla, aby některý ze zapisovatelů četl její osobní záležitosti. *Silva rerum* se tedy v tomto případě utvářela postupně, měla svůj vlastní vývoj, jenž započal v myšlence založení památníku, který obohatily deníkové záznamy a dotvořily další typy ego-dokumentů. I když počátkem vzniku Karolinina *silva rerum* byl impulz založení památníku, pozdější skladba a pestrost zkoumaného ego-dokumentu se odlišuje od podoby památníku jako typu pramene osobní povahy.

Na začátku Karolininy knihy se nacházejí věnování od jiných osob, jejichž zápisy mají podobu právě památníkových záznamů. Jedna z nich se podepsala jako Adele von Arbter a učinila zápis v roce 1892 v Hernals. Právě na tomto místě bylo školicí středisko pro učitele, Adele von Arbter stála v jeho čele od roku 1877 a Karolina zde podle uvedených záznamů v *silva rerum* pobývala.⁴⁶ Do knihy se zapsali i tehdejší učitelé působící v Hernals, a to Andreas Rugger, Karl Rosenberg, Josef Rauch a učitel náboženství A. Wiminger, většina z nich Karolině věnovala navíc báseň. Upomínku na sebe napsaly také její přítelkyně – spolužačky jí vepsaly upomínku a přidaly i báseň. Všechny zápisy z Hernals pocházejí z roku 1892, Karolina tu v této době nejspíš studovala. Dvě stránky

43 Uvedeno níže v tomto článku na základě jejího zápisu v knize, která je hlavním pramenem tohoto článku.

44 J. MIKEŠ – R. HEJTMANOVÁ – Z. VAVERKOVÁ, *Průvodcovský text*, s. 15.

45 J. BISOVÁ, *Dalbergové*, s. 14.

46 Více na URL: <<http://www.hofburg-wien.at/wissenswertes/sisi-museum/kuk-officierstoechter-erziehungs-institut/>> [cit. 15. 4. 2016].

knihy Karolina věnovala pouhým podpisům svých známých. Učinila tak v roce 1892, k tomuto datu připsala, že jde o čtvrtý rok, a to nejspíše ve škole v Hernalshausenu. Zapsaly se jí tam dívky, a tak vznikl přehled jejich spolužaček.⁴⁷

Karolinina kniha sloužila i jako její deník, několik stránek je popsáno tím, co nějaký nejspíše pro ni významný den prožila. Zdůraznění významných událostí, jak se zdá, pro ni bylo důležité. K maminčiným jmeninám (Karolina Ludvika) si zaznamenala melodrama *Der Blumen Rache* od německého básníka a překladatele Ferdinanda Freiligratha (1810–1876).⁴⁸ Důležitou událost představovaly Vánoce, jeden ze zapisovatelů Karolině napsal báseň o vánoční noci a přilepil k ní obrázek anděla. Věnování tohoto typu připomíná zápisy, které se činily do památníků. Vánoce inspirovaly k zápisu i samotnou majitelku, v roce 1898 si napsala šest stránek o historii Vánoc a doplnila je obrázkem s vánočním městem, kostelem, smrky a anděly. Vlepila si i vánoční přání z prosince 1886, na němž je zapsán notový zápis písně *O Tannenbaum*. Dále si zapsala báseň o prvním sněhu nebo povzdychnutí nad tím, že zima ještě přetrvává.

Kniha pro ni představovala místo k zamyšlení, Karolina si např. kladla otázku *Co je život?*, snažila se najít odpověď a jako prostředek k vyjádření využila báseň. Ta zachytila její pocity k tomuto tématu, Karolina se ptala sama sebe, jestli je život plný klamu a falešnosti, či přátelství a lásky. Zamýšlela se nad touhami, strachem, radostmi a strastmi, ovšem nikdy nedošla k jasnému výsledku a celá báseň je spíše zamyšlením nad danou věcí.

Karolina si do své knihy přepisovala také cizí básně, a to např. od německé spisovatelky Idy Hahn-Hahn, tedy Idy Marie Louise Sophie hraběnky von Hahn (1805–1880).⁴⁹ Zapsala si text i od další německé spisovatelky, a to od Helene Krüger, což byl pseudonym Hely Sander (1879–1852).⁵⁰ Karolina se nechala inspirovat úryvky od německého spisovatele Gustava Freytaga (1816–1895),⁵¹ které často ve své knize citovala. Zapsala si i zlomky básní

47 Do školy s ní chodily podle uvedených podpisů „Irma Kovacs, Amalie Rožancz, Ella Wanka v[on] Lenzenheim, Clotilde Strodler, Zdenka Hüttinger, Maximiliane Proschek, Jolélíne Zaffauk, Josefíne Niemeček, Anna Ďanko, Hortense Rauecker v[on] Lilienheim, Ida Pinter, Carla Zhuber v[on] Okróg, Gisela Rainprecht et Ruperto, Milzi Ponlanak, Paula von Scholle, Egilda Fischer, Hortense Luszpínska, Adele Röhrich, N. Kekis, Bertha Doroška von Ehrenwalt, A. Fabianec, J. Žiškovska, Johanna Kochs, Eugenie v[on] Planner“.

48 Otto F. BEST – Hans-Jürgen SCHMITT (Hgg.), *Die deutsche Literatur in Text und Darstellung X*, Stuttgart 2005, s. 158–167. Více Neue Deutsche Biographie na URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/sfz17038.html>> [cit. 20. 3. 2017].

49 Neue Deutsche Biographie URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/sfz25446.html>> [cit. 20. 3. 2017].

50 Neue Deutsche Biographie URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/pnd116561882.html>> [cit. 20. 3. 2017].

51 Jerzy KALAZNY – Maria WOJTCZAK (Hgg.), *Quellentexte zur deutschsprachigen Literatur und Kultur III. Das lange neunzehnte Jahrhundert*, Poznań 2010, s. 292. Více Neue Deutsche Biographie na URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/sfz17170.html>> [cit. 22. 4. 2016].

od romanopisce a německého spisovatele Friedricha Emila Rittershause (1834–1897).⁵² Do knihy si Karolina nechala zapsat věnování a básně od dalších osob, což připomínalo svou podobou opět charakter památníkových záznamů. Německý básník Emanuel Geibel (1815–1884)⁵³ jí věnoval báseň *Täuschung*, blíže neurčená Tonci Unger jí věnovala báseň od básničky Hedy Trapp (1877–1947).⁵⁴ Někteří zapisovatelé uvedli pouze křestní jméno (např. Irma), nebo jen příjmení (Trnka), a tak bylo nadále nemožné tyto osoby určit. Jeden z blíže neurčených zapisovatelů zvolil i formu aforismů, vybral tři, a to báseň *Die Heimkehr* od německého básníka Heinricha Heineho (1797–1856),⁵⁵ aforismus od dramatika, autora divadelních her Augusta hraběte Platena Hallermunda (1796–1835)⁵⁶ a od rakouského filozofa a lyrika Ernsta von Feuchterslebena (1806–1849).⁵⁷ Další ze zápisků se inspirovaly tvorbou německého básníka Johanna Wolfganga Goetheho,⁵⁸ výše uvedeného Emanuela Geibela, německého spisovatele a filozofa Johanna Jakoba Engela (1741–1802),⁵⁹ rakouského spisovatele Nikolause Lenaueho (1802–1850)⁶⁰ a rakouského spisovatele a básníka Roberta Hamerlinga (1830–1889).⁶¹ Autoři, které si Karolina vybrala k zápisu do své knihy, nebo ty, které zvolil jiný zapisovatel, pocházejí především z doby tzv. předbřeznové.

Pár zápisů má podobu cestovního deníku. Karolina si do knihy zaznamenávala místa, která do jejího života nějakým způsobem zasáhla. Tak si zapsala i několikastránkový text o jihotyrolské vesničce Innichen.⁶² K popisu přilepila obrázek města v údolí hor, připsala si k místu informace navíc, jako to, že se tam nachází jezero, popsala obraz přírody a celého místa, nalepila si sušenou květinu a k tomuto popisu přilepila ještě dva

52 Neue Deutsche Biographie URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/sfz76676.html>> [cit. 22. 4. 2016].

53 Neue Deutsche Biographie URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/pnd11853811X.html>> [cit. 22. 4. 2016].

54 Claudia KAROLYI, *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, Wien 2012, s. 425.

55 O. F. BEST – H.-J. SCHMITT (Hgg.), *Die deutsche Literatur*, s. 46–58. Neue Deutsche Biographie URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/sfz68461.html>> [cit. 22. 4. 2016].

56 O. F. BEST – H.-J. SCHMITT (Hgg.), *Die deutsche Literatur*, s. 143–147.

57 Murray H. HALL – G. RENNEN, *Handbuch*, Wien-Köln-Weimar 1995, s. 91. Neue Deutsche Biographie URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/sfz15917.html>> [cit. 22. 4. 2016].

58 Neue Deutsche Biographie URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/sfz53095.html>> [cit. 22. 4. 2016].

59 Neue Deutsche Biographie URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/sfz13266.html>> [cit. 22. 4. 2016].

60 O. F. BEST – H.-J. SCHMITT (Hgg.), *Die deutsche Literatur*, s. 126–132. Neue Deutsche Biographie URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/sfz50193.html>> [cit. 22. 4. 2016].

61 M. H. HALL – G. RENNEN, *Handbuch*, s. 133. Neue Deutsche Biographie URL: <<http://www.deutsche-biographie.de/sfz25709.html>> [cit. 22. 4. 2016].

62 Městečko Innichen je známé pod názvem San Candido, dnes leží v Jižních Tyrolích v Itálii na hranicích s Rakouskem. Více na URL: <<http://www.gemeinde.innichen.bz.it/de/default.asp>> [cit. 22. 4. 2016].

vystříhané obrázky. Zápis ke konci opatřila datací pobytu (19. července – 30. srpna 1898). Obdobně si popsala i pobyt u jezera Misurinasee ležícího v Dolomitech v dnešní Itálii.⁶³ Následně si zapsala vzpomínku na rakouský Mönichkirchen.⁶⁴

Některé z textů mají vyprávěcí charakter, např. ten s názvem *Naše kaple* z roku 1888, kdy Karolina na devíti stránkách zachytila příběh Altlerchenfelder Kirche ve Vídni.⁶⁵ Stejně tak si vyprávěla o životě spisovatelky Luisy Henzel, která se narodila roku 1789 a zemřela roku 1876,⁶⁶ zachytila jakousi vzpomínku na její život, především však oslavu jejího života, ale i smrti.

Majitelka knihy byla sama výtvarně činná. Své zápisy doplňovala o kresby a malby. Tak si zapsala i píseň v podobě notového zápisu, kterou doplnila o kresbu lyry. Další ze zápisů písně majitelka dozdobila tak, že tužkou nakreslila kříž ovinutý listy břechtanu a uprostřed něho ležící zlaté srdce. Celý kříž ovíjí stuha s notovým zápisem, pod nímž je uveden text písně. Obrázek Karolina dozdobila vodovými barvami. Také si nakreslila do knihy perem stuhu, na které stojí nápis *Allerei*, obklopený skřítkem, květinami a motýlky. Dílo si podepsala, do rohu uvedla *Carla*. Pod stuhu ještě připsala „*Sinnen und Winnen!*“.⁶⁶ Do své knihy si malovala i rozličné květiny a k malbám uváděla svůj podpis. Karolininy kresby a malby jsou značně propracované, na první pohled je vidět, že si s nimi autorka dala velkou práci, kreslila povětšinou tužkou a obzvláště vydařená kresba je ta, na které leží tygr nad ulovenou gazelou. K textům jsou domalovány barevné pomněnky, které symbolizovaly vzpomínání.⁶⁷

Knihla obsahuje i fotografie. V roce 1891 si Karolina vlepila do své knížky fotografii, na níž stojí dívky v divadelních kostýmech, dozdobila ji kopretinami malovanými tužkou a vodovými barvami. V knize se nachází více fotografií, na nichž jsou zachyceny dívky, nejspíše to souvisí s výše uvedenou školou v Hernals, takže na snímcích jsou vyfocené její spolužačky. Jedna z dívek je např. oblečena do kostýmu klauna, fotografie většinou pocházely z nějaké významnější události, která se ve škole odehrála. Karolina vystříhala fotografii malé holčičky se jménem *Corinne* a nalepila si ji do knihy, okolo obrázku namalovala pruh modrých zvonků a dva čtyřlístky, jež byly zlatě vymalované.

63 Jezero Misurinasee se nachází v Dolomitech v dnešní Itálii. Více na URL: <<http://www.misurina.eu/>> [cit. 22. 4. 2016].

64 Město Mönichkirchen leží v Rakousku v části Neunkirchen. Více na URL: <<http://www.moenichkirchen.at/system/web/default.aspx>> [cit. 22. 4. 2016].

65 Felix CZEIKE, *Wien. Kunst und Kultur – Lexikon. Stadtführer und Handbuch*, München 1976, s. 99.

66 Neue Deutsche Biographie URL: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz29825.html>> [cit. 20. 4. 2016].

67 František A. HORA, *Dvorný společník. Pravidla slušného se chování, navedení i vzory k vyznání lásky, krátká barvo- i květomluva, předpisy k tajným dopisům, společenské hry, přípitky, hádanky atd.*, Praha 1861, s. 46.

Součástí knihy je i další materiál, a to např. pohlednice, na které je vyobrazena císařovna Alžběta a k ní je Karolinou připsáno pár řádek, které vyjadřují obdiv k císařovně a k její kráse, nebo vložený tisk s obrázkem císaře Franze Josefa I. Následující dvě stránky v knize Karolina věnovala oslavě jak císařovny, tak císaře. Nebo se v knize nachází malá kartička s pozdravem z *Grossglockneru*. Dále jsou přílohou různé tisky, jako např. kříž s nápisem *Erinnerung*, který je obklopený květinami. Od blíže neurčené Liddy dostala Karolina práníčko k Novému roku 1897, které si rovněž nalepila do knihy, podobně jako pozvánku na 4. zakladatelský svátek katolické společnosti v Badenu v roce 1896. Následně Karolina do knihy vlepila dvě siluety, které vznikly jako vzpomínka na divadlo ve Vídni v roce 1892, majitelka pod ně připsala, že se jedná o její matku a o ni. Nebyla si však podobou obou žen jistá, což bylo nejspíše způsobeno tím, že si siluety do knihy vlepovala o několik let později, Karolina pochybnosti o podobě vyjádřila uvedením otazníku u jejich jmen (*Mama??; Ich??*). Kniha je doplněna o sušené květiny, oblíbené měla Karolina zejména čtyřlístky, které postrýbřila či pozlatila.

Závěr

Na základě srovnání s uvedenými americkými knihami lze konstatovat, že Kunigunda i Karolina von Dalberg vlastnily knížky, které jako pramen nesou název *silva rerum*. Pro obě dámy měly jejich knihy nejspíše podobu prostoru, kam si mohly zapsat cokoli, co je zrovna napadlo. Byly to knihy na zachycení všech myšlenek, které se jim v tu chvíli honily hlavou. Tím se mohou tyto prameny v dnešní době stát prostředníkem pro proniknutí do myšlení šlechtické společnosti – v tomto případě 19. století. Pomohou osvětlit na základě zápisů v nich soukromý i veřejný život a každodennost šlechtických dam, trávení volného času (oslavy během roku, cestování, návštěvy kulturních akcí atd.), jejich myšlení a pocity, reflexi jejich vlastní osoby, kontaktní síť a hodnotu přátelství, postavení v rámci šlechtické společnosti, příbuzenské vztahy a tradici navazování na své předky i prostředí, z kterého rody pocházely, vztah k víře či vnímání smrti. Ale také to, proč si vůbec tyto knihy zakládaly. Zarážející je, že knihy šlechtičen z rodu Dalbergů vznikly pravděpodobně nezávisle na sobě a jejich podobnost byla buď náhoda, nebo bylo vedení těchto pramenů běžnější, ovšem do dnešní doby se další z nich ve větší míře nedochovaly, nebo zatím nebyly objeveny. A proto se jako podstatné jeví odhalení inspiračních zdrojů šlechtičen. Jednou z otázek, na které mohou zkoumaná *silva rerum* odpovědět, je, kdy vůbec v našem prostředí tyto prameny vznikaly. Další z mnoha dotazů je to, v jakém počtu existují. Odpovědi na výše položené otázky bohužel nelze zcela jasně obsáhnout. Úskalí v bádání k tomuto článku přineslo to, že se jedná o knihy vzniklé na stejném místě, od dvou šlechtických žen přivdaných do téhož rodu a také to, že obě knihy

vznikly v době, kdy jejich zakládání již nebylo zřejmě příliš v módě. Otázka, která se nabízí, je, zda si je vedli i muži. Badatelé by mohli při jejich vzájemné komparaci odhalit míru vkusu a módnosti při výběru veršů a inspiraci kreseb. Tyto prameny by tak mohly ve větší míře nastínit umělecké cítění majitelek, jejich básnický um, oblíbenost některých námětů nebo jejich snahu vzdělávat se neustálým opisováním básní. Zarážející je též délka vedení *silva rerum* u zkoumaných dam. Kunigunda se své knize věnovala mnohem déle než její snacha. Měla pro ni nejspíše větší hodnotu, či při jejím vedení setrvala proto, že byla literárně aktivnější, nebo snad proto, že Karolina ji byla nucena kvůli jiným životním záležitostem a povinnostem odložit dřív.

Knihy jsou tak rozmanité ve svém obsahu, že nabízejí řadu možností, které lze využít při bádání o ego-dokumentech. Domácí badatelé se prozatím ego-pramenům jako *silva rerum* nevěnovali, což bylo nejspíše způsobeno ojedinělostí jejich výskytu v našem prostředí. Stále platí, že tyto prameny jsou typické v Evropě pro polské prostředí, ovšem jejich výskyt je doložen i v jiných zemích světa. Možným východiskem při bádání by pro budoucí zájemce o toto téma bylo srovnání se šlechtickými *silva rerum*, která vznikla na území např. právě Polska. V našem prostoru v souvislosti s nezvyklostí vedení tohoto typu pramene zatím záleží na tom, co nabídnou archivy, zámecké či další knihovny. I když by možnosti výzkumu byly do budoucna velice pestré, přesto bylo v tomto článku přistoupeno především k identifikaci, zařazení a popsání tohoto u nás neobvyklého pramene.

Summary

The Dalberg Family Noblewomen and ‚silva rerum‘ of the second Half of the 19th Century

Kunigunda (1827–1892) and Karolina (1874–1935) von Dalberg owned the books and they wrote about their thoughts into them. These books have been stored in the chateau of Dačice and they were forgotten for a long period of time. It was really difficult to classify them due to their complicated structure. I was able to categorize them amongst the ego-documents and I found out they corresponded to the sources called *silva rerum*. In the Polish literature, this source is called *sylva*, and in the English literature it is a commonplace book. This type of source originates back to the ancient literature. During the Baroque period its renaissance occurred in some parts of Europe. The florescence happened in the 17th and 18th century. The 18th and the beginning of the 19th century are supposed to be so called the golden age of *silva rerum*. As for *silva rerum*, a more convenient synonym can be used, e.g. a notebook. An author was making entries into it and it was the way how to keep his thoughts. It is very difficult to define this type of a source, because it consists of a miscellaneous content (poems, *alba amicorum* and diaries entries, pictures, photos etc). The Harvard University has been administrating and making available the commonplace books from the 17th, 18th and 19th century on its website, and it helps the connection of two explored noblewomen. This source proved to be sufficient for a comparison, even though it differentiated a little from the examined sources. On the basis of the comparison with given American books, it is possible to ascertain that Kunigunda and Karolina von Dalberg owned books which can be, from

a source point of view, called *silva rerum*. A great part of the article consists of the analysis of these noblewomen's books. It is a source of a personal nature and it offers a lot of information. In future, it can also provide answers to various questions related to a personal and public life, everydayness, the way of thinking, the contacts network and many others from the aristocratic life of the 19th century. For example, the topic of spending a spare time (celebrations during a year, travelling, cultural events etc.), as for the owners of the books -the way of thinking and feelings, their own personality feedback, the value of the friendship, the attitude amongst the aristocracy, relationships and the way of keeping the traditions and heritage, the origin, the religious questions, and the attitude towards the death. As well as the questions why these books were kept, when they arose in our area, and how many of them there are. The books are very diverse as for their content, and they offer various possibilities which can be used for exploring the ego-documents. Maybe a comparison with other ego-documents discovered in our archives and libraries could provide answers to these questions. What is also special about them is the fact they are quite rare in our area, and that is why just a little of research has been done so far. There is a possible starting point for future researchers – the comparison with the noble *silva rerum* which originated, for example, in Poland. Although there are many possibilities for the research, yet in this article the priority has been assigned to the identification, classification and description of a source which is so rare here.